

Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Düzeyleri*

Seda Nur TURHAL^{1†}, Yasemin HARMANCI BAŞKUT², Ünsal ALTINIŞIK³,
Ekrem Levent İLHAN²

¹Avrasya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Trabzon.

²Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

³Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Aydın.

Araştırma Makalesi / Research Article

Gönderi Tarihi (Received): 19/07/2022

Kabul Tarihi (Accepted): 06/11/2022

Online Yayın Tarihi (Published): 21/12/2022

Öz

Zihinsel engelli bireylerin en yakınında her zaman bağlı oldukları aileleri olmaktadır. Bu bakımdan ebeveynlerin spor ve etkilerine yönelik bilinç düzeyleri önem arz etmektedir. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırma betimsel bir nitelik taşımakta olup tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen çocukları farklı düzeylerde zihinsel yetersizlik tanısı almış olan 66'sı anne, 35'i baba olmak üzere toplam 101 ebeveyn oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan "Kişisel Bilgi Formu" ile İlhan ve Esentürk (2015) tarafından geliştirilen, "Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği" (ZEBSEYFÖ) kullanılmıştır. Veri toplama aşamasından sonra elde edilen bulgular bilgisayar ortamına aktarılmış, verilerin çözümünde ve yorumlanmasında parametrik testler (t-testi, tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA)) kullanılmıştır. Analizlere göre, ebeveynlerde cinsiyet değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı ancak zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin farkındalığının babalara göre anlamlı şekilde yüksek olduğu, çocukları sporcu olan ebeveynlerin sporcu olmayan ebeveynlere göre farkındalığının anlamlı bir şekilde yüksek olduğu, ebeveynlerin gelir ve eğitim düzeyi arttıkça farkındalığın da paralel olarak yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel Yetersizlik, Aile, Ebeveyn, Spor Farkındalığı.

Awareness Level of Parents that Have Children with Mental Disability Regarding the Effects of Sport

Abstract

Parents are always the closest people of individuals with mental disabilities. Therefore, awareness level of parents regarding the effects of sports becomes essential. The purpose of present study is to determine the awareness level of parents that have children with mental disability, and descriptive survey model was applied in the study. Totally 101 parents (66 mother, 35 father) that have children with mental disability in different levels participated in the study voluntarily. "Personal Information Form", which was prepared by researchers, and "Awareness Scale Regarding Effects of Sport on Persons with Intellectual Disabilities Form", which was prepared by İlhan and Esentürk (2015), were utilized for each participant. After data collection procedure was completed, data transferred to computer and parametric tests (t-test and One-Way Analysis of Variance (One-Way ANOVA)) were conducted for analysis and interpretation. According to analysis, as results of analyzes, there was no significant difference with regard to parent's gender; however, awareness level of mothers which have children with mild mental retardation was significantly higher than awareness level of fathers which have children with mild mental retardation. Also, awareness level of parents whose children are athlete was significantly higher than other parents. Moreover, it was determined that awareness level of parents increased depending on income and education level of parents in parallel.

Keywords: Mental Disability, Family, Parent, Sport Awareness.

*Bu çalışma 7-9 Ekim tarihleri arasında Trabzon'da düzenlenen 5.Uluslararası Akademik Spor Araştırmaları Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

† Sorumlu Yazar: Seda Nur TURHAL, E-posta: sedaturhal0@gmail.com

GİRİŞ

İnsan toplulukları yaşamları boyunca kendi içlerinde belirli gruplar oluşturmuş ve yaşam ihtiyaçlarını, ortak kültürlerini işbirliği içinde karşılamaya çalışmışlardır. İnsanlar aynı kültürel değer ve yargılar içerisinde toplumun beklentilerini karşılamaya çalışsa da bazı elinde olmayan sebeplerden dolayı zorluk yaşayabilir. Bu anlamda zorluk yaşayan veya beklentileri yerine getiremeyecek olan bireyler diğer bireylere göre farklılık gösterebilir. İnsanlar arasındaki bu farklılıklar zihinsel, ruhsal ve sosyal özellikler olarak ortaya çıkabilir. Gelişim boyutları göz önüne alındığında, bireylerin bu özelliklerdeki farklılıkları sosyal veya toplumsal çerçevede de yetersiz sonuçlar doğurabilmektedir. Bu noktada tıbbi desteğe ve eğitici yönlendirmelere ihtiyaç duyulurken farklılığın sınıflandırılması gerekir. Birçok sınıflandırma arasından toplum içerisinde en yaygın olarak rastlanılan farklılığın zihinsel yetersizlik olduğu söylenebilir.

Amerikan Zihinsel Engelliler Derneği (American Association on Mental Retardation, AAMR) 2002 yılında zihinsel yetersizliği, zihinsel işlevlerin yanında kavramsal, sosyal ve pratik uyum sağlama yeteneğinde de anlamlı kısıtlamalar görülen yetersizlik olarak tanımlamıştır. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2006 ve 2020 yıllarında yayınladığı yönetmelikte zihinsel yetersizlik tanımı ağır, orta ve hafif zihinsel yetersizlik olarak düzeylerine göre "zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılıkların" etki düzeyine göre tanımlanmıştır. Gerek uluslararası gerekse ulusal mercilerin tanımları göz önüne alındığında zihinsel yetersizliği olan bireylerin sadece zihinsel kavrama süreçlerinde değil sosyal ve pratik uyum becerilerinin gelişmesinde de zorluklar yaşadığı görülmektedir. Yaşadıkları bu zorlukların üstesinden gelmesinde zihinsel anlamda yetersizliği olan bireylerin sosyalleşmeleri etkili olmaktadır. Zihinsel anlamda yetersizliği olan bireylerin okul ve özel eğitimleri ile birlikte sosyalleşmeleri de sürece katılır. Bu noktada önemli bir sosyalleşme aracı olan spor, zihinsel engelli bireylerin gereksinimlerini karşılamakta ve karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmelerini desteklemekte etkili bir araçtır. Spor, engelli bireyler üzerinde zihinsel, fiziksel, duygusal, motorsal gelişmenin yanı sıra devamlılığı sağlanabilen, oyunu içinde barındıran önemli bir sosyalleşme ve pratik uyum ortamı sağlar.

Spor, engelli bireylerin kendilerini gösterebilecekleri ortam sağlaması ile birlikte, çevresiyle iletişim kurmasını amaçlayan, bunun yanı sıra sosyal bir tedavi alanı olarak paylaşma ve özgüven duygularının gelişimini hedefleyen önemli bir araçtır (Çevik ve Kabasakal, 2013). Spor, yetersizliği olan bireylerin toplum içinde kaynaşmalarına ve fiziksel, psikolojik, sosyal açıdan gelişmelerine katkı sağlamaktadır (Savucu ve Biçer, 2009). Zihinsel engelli olan bireylere yönelik yapılan birçok araştırmada sporun olumlu etkilerine rastlanılmaktadır. Alanyazına bakıldığında, Sperstein, Glick ve Parker (2009) "zihinsel yetersizliği olan bireylerde fiziksel etkinlik bireyin benlik algısını yükseltir", Filazoğlu, Kırimoğlu, Öz ve İlhan (2015) "sosyal kaynaşma ve uyumu sağlar", İlhan (2007) "dikkat düzeyini artırır" şeklinde ifade etmektedirler. Sportif çalışmalar, zihinsel, fiziksel, motorsal sosyal, gelişim ve duygusal gelişim özellikleriyle engelli bireylere yönelik olumsuzluğun giderilmesi açısından olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Zihinsel yetersizliği olan bireyler üzerine sporun sağladığı bu katkıların, toplumun her noktasında yaratılacak farkındalık ile mümkün olacağı düşünülmektedir (İlhan, 2008).

Farkındalık; bireyin yaşadığı ortamı yargısız olarak anlayabilmesi ve ayrıca bununla birlikte bilmesi gerekenlere tam anlamıyla dikkatini vermesi olarak ifade edilir. Engel durumu olan bireylere yönelik en önemli nokta, toplumda engellilik konusu üzerine “farkındalığın yaratılması” ve “anlaşılma” gerekliliklerinin karşılanmasıdır (Subaşıoğlu, 2008; Şahin, 2004). Bu araştırmanın temel kavramlarından biri olan “zihinsel engellilerde sporun etkilerine yönelik farkındalık” ise sporun, gelişimini normal düzeyde tamamlayan bireyler ve zihinsel yetersizliği olan bireyler üzerine etkisindeki fiziksel, sosyal, psikolojik ve zihinsel gelişim boyutlarındaki olası etkilerine yönelik bakış açılarını ifade etmektedir (İlhan ve Esentürk, 2015). Engellilikle ilgili bu farkındalık ve anlaşılma gereksinimlerinin karşılandığı ilk sosyal çevre, bu durumdaki çocuklar için karar merkezi de olan aile olmaktadır.

Toplumun en küçük sosyal grubu ailedir ve her birey ilk olarak aile ortamında eğitim görmeye ve ilk olarak ailesiyle ilişki kurarak sosyalleşmeye başlar; sonrasında okul ve özel eğitim merkezleri sürece katılır. Yalnızca özel gereksinimi olan bireyler için değil her birey için ailenin çocuklarının sosyalleşme ve eğitimi üzerindeki etkisi büyüktür. Çocukların fiziksel aktivite, beden eğitimi ve spora karşı katılımları; ebeveynlerinin bu etkinliklere karşı bakış açısıyla oldukça ilgilidir. Ailenin sosyalleşme yönünde öncelikli etkisi çocuklarının sportif etkinliklere katılım sağlayıp sağlamayacağı ve katılım sağlayacak ise ne şekilde sporun içerisinde yer alacağını belirlemesidir (Küntay, 1991:198). Yetersizliği olan bireylere sahip ailelerinin spora olumlu bakış açıları, çocuklarının da spora katılımını olumlu etkilemektedir (McPherson, Curtis ve Loy, 1986; Öztürk, 1998).

Zihinsel yetersizliği olan çocuklar diğer engel gruplarındaki çocuklardan farklı olarak, işlevlerini yerine getirme konusunda ailelerine tam bağımlı olarak yaşam sürerler (İkizler, 2002). Bu nedenle ebeveynlerin, çocuklarının zihinsel, fiziksel, psikolojik birçok açıdan gelişimlerine yönelik, sporu hangi düzeyde tanıdıklarının ve doğrudan ya da dolaylı ne ölçüde spordan etkilendiklerini bilmelerinin, onlara düşük veya yüksek düzey ile bağlı durumda yaşamlarını devam ettiren çocuklarını spora yönlendirmedeki farkındalıklarının önem arz ettiği düşünülmektedir (İlhan, 2009). Kayıhan, Tekin Dal, Irmak ve Akyürek’in (2013) yaptığı çalışmada, yetersizliği olan bireylerin sağlık ve toplumsal düzeyde karşılaşacağı zorlukların çözümüne yönelik öncelikle aile bireylerine, arkadaşlarına, sağlık çalışanlarına farkındalık eğitimi verilmesinin gerekli olacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte ulusal literatür araştırıldığında; (Çar, Yarayan, İlhan ve Atalay Güzel, 2019; Kemeç, Tekkurşun-Demir ve Koç, 2018; Kırımoğlu, Yılmaz, Soyer, Beyleroğlu ve İlhan, 2016; Altınışik, İlhan ve Kurtipek’in (2021) makalelerinde fizyoterapist adayları, doktor adayları, beden eğitimi öğretmeni adayları, spor yöneticisi adayları gibi farklı gruplar üzerine araştırmalar yapılmasına rağmen doğrudan zihinsel yetersizliği olan bireylerin ailelerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerini konu edinen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu boşluk çalışmamızın çıkış noktasını oluşturmakta olup, zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin bazı değişkenler açısından (ebeveyn cinsiyeti, engel düzeyi, engel durumu, lisanslı sporcu olma durumu, özel eğitim kapsamında özel beden eğitimi, oyun eğitimi veya hareket eğitimi alma durumu, ailenin algıladığı gelir düzeyi, ebeveynlerin eğitim düzeyi) belirlenmesini amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesini konu edinen bu çalışma betimsel nitelik taşıyor olup tarama modeline göre ortaya konmuştur. Tarama modelleri, geçmişte olan veya hala devam eden bir durumu mevcut şekli ile betimlemeyi amaç edinen araştırma modelleridir. Araştırmaya konu olan olay, birey veya nesne kendi içindeki koşulları ile olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Herhangi bir anlamda değiştirme veya etkileme çabasına girilmez. Önemli sayılan, ortaya konmak istenilen olguyu uygun bir şekilde gözleyerek belirlenmesini sağlamaktır (Karasar, 2005).

Çalışma Grubu

Bu araştırma 2020-2021 eğitim-öğretim yılında covid-19 küresel salgın döneminde yürütülmüştür. Evrenin kesin olarak belirlenememesinden dolayı veri toplama yöntemi olarak olasılığa dayalı olmayan kartopu örneklem modeli temelli anket tekniği kullanılmıştır. Kartopu örneklem modelinin temelinde, araştırma yapılırken sürekli yeni katılımcılara ulaşılması mantığı bulunmaktadır. Bu yöntemde tanınan ve ulaşılabilen ilk katılımcılarla araştırmaya başlanılmakta ve onların yardımıyla diğer katılımcılara ulaşmak hedeflenmektedir (Punch, 1998). Araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen çocukları farklı düzeylerde zihinsel yetersizlik tanısı almış olan toplam 101 ebeveyn katılmıştır. Ebeveynlerin 66'sı anne, 35'i babadan oluşmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırma COVID-19 küresel salgın sürecinde yapılmıştır. Okulların uzaktan eğitimle devam ettiği ve çeşitli kısıtlamaların ve mobilizasyon sorununun olduğu bu dönemde, verileri toplamak için online formu kolay ulaşılabilir örneklem yöntemiyle ulaşılabilen ebeveynlere, sonrasında onların da kendi çevrelerine yönlendirdiği “Kartopu Yöntemi” zaruri olarak kullanılmıştır. Bu yönetimin bu süreçte kullanımı araştırmacılar tarafından en temel sınırlılık olarak kabul edilmiştir.

Online Form: Araştırmacıların oluşturduğu online form; katılımcı ebeveyn, engel durumu, tıbbi tanı düzeyi, lisanslı sporcu olma durumu ve özel eğitim kapsamında özel beden eğitimi, oyun eğitimi ve hareket eğitimi ile ilgili ders alma durumu, algılanan gelir düzeyi, eğitim durumu bağımsız değişkenlerinden oluşmaktadır.

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin örneklem grubu olarak alındığı bu araştırmada katılımcılardan veri toplamak için, İlhan ve Esentürk (2015) tarafından geliştirilen “Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği” (ZEBSEYFÖ) kullanılmıştır. ZEBSEYFÖ, açıklayıcı faktör analizi sonucunda 32 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Yanıtlayanların her maddeye verebileceği değer aralığı 1 ile 5 olarak belirlenmiştir. 5’li Likert tipindeki veri toplama aracında maddeler, Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4) ve Kesinlikle Katılıyorum (5 puan) olarak belirlenmiştir.

Araştırma Etiği

Bu araştırma Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 26.01.2021 tarihli ve 2021-172 oturum sayılı (Sayı No: E-77082166- 604.01.02-33813) etik kurul izni ile yürütülmüştür.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarıldı ve SPSS V.27 programı aracılığıyla normallik dağılımına bakıldı. Verilerin normal dağılması durumunda parametrik testler (t-testi ve tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) uygulandı. Araştırmada incelenecek olan zihinsel yetersizliği olan bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri ZEBSEYFÖ'nün değerlendirdiği niteliklerle sınırlı olmuştur. Ayrıca araştırma sonucunda elde edilecek olan verilerin analizi kullanılan istatistiksel yöntemler ile sınırlandırılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin tanımlayıcı istatistiksel bilgilerin dağılımı

Değişken	Düzye	N	%
Katılımcı Ebeveyn	Anne	66	65.3
	Baba	35	34.7
Engel Durumu	Doğuştan	81	80.2
	Sonradan	20	19.8
	Düşük	18	17.8
Tıbbi Tanı Düzeyi	Orta	59	58.4
	Ağır	24	23.8
	Evet	18	17.8
Lisanslı Sporcu olma Durumu	Hayır	83	82.2
Özel Eğitim kapsamında Özel Beden Eğitimi, Oyun Eğitimi ve Hareket Eğitimi ile İlgili Ders Alma Durumu	Evet	37	36.6
	Hayır	64	63.4
Algılanan Gelir Düzeyi	Düşük	17	16.8
	Orta	71	70.3
	Yüksek	13	12.9
	İlkokul	16	15.8
	Ortaokul	15	14.8
Eğitim Durumu	Lise	44	43.6
	Üniversite	26	25.7
	Toplam	101	100.0

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin tanımlayıcı değişkenlere göre istatistiksel yüzdeler dağılım oranları Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 2. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin EBSEYFÖ'ye ilişkin betimsel istatistikleri

Değişken	Madde Sayısı	n	Ort.	Ss	Çarpıklık	Basıklık	Min.	Maks.
ZEBSEYFÖ (Toplam Puan)	32	101	4.13	0.51	-0.081	-0.369	2.94	5.00

Tablo 2'deki bulgulara göre, Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Ailelerinin Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği'nden aldıkları ortalama puanların 4.13 ± 0.51 olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonucuna göre; katılımcıların farkındalık düzeylerinin ortalama seviyenin üzerinde olduğu görülmüştür. Araştırmada kullanılan ölçme aracından elde edilen çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında verilerin normal dağılım sağladığı görülmektedir. Bu doğrultuda verileri analiz etmek için parametrik testler kullanılmıştır.

Tablo 3. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin katılımcı ebeveyn değişkenine göre farklılaşma durumu

Değişken	Ebeveyn	n	Ort	Ss	Sd	t	p
ZEBSEYFÖ	Anne	66	4.17	0.56	99	0.972	0.33
	Baba	35	4.06	0.38			

Analizler, katılımcıların ebeveyn değişkenine göre Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği'nden ($t= 0.972$, $p>0.05$) elde edilen puanların anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir (Tablo 3).

Tablo 4. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin engel durumu değişkenine göre farklılaşma durumu

Değişken	Engel Durumu	n	Ort	Ss	Sd	t	p
ZEBSEYFÖ	Doğuştan	81	4.11	0.52	99	-0.756	0.45
	Sonradan	20	4.21	0.46			

Analizler, katılımcıların engel durumu değişkenine göre Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeğinden ($t= -0.756$, $p>0.05$) elde edilen puanların anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir (Tablo 4).

Tablo 5. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin tıbbi tanı düzeyi değişkenine göre farklılaşma durumu

Boyutlar	Faktör	KT	sd	KO	F	p	AF
ZEBSEYFÖ	Gruplar arası	1.665	2	0.833	3.333	0.04	1-3
	Gruplar içi	24.481	98	0.250			
	Toplam	26.146	100				

AF: Anlamlı farklılık,

Gruplar: 1: Hafif, 2: Orta, 3: Ağır

Analizler neticesinde, tıbbi tanı düzeyi değişkenine göre Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği'nden ($F_{3,98}= 3.333$, $p<0.05$) elde edilen puanların anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Gruplar arasındaki farkın kaynağını tespit etmek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; tıbbi tanısı hafif olan katılımcılar ile ağır olan katılımcılar arasında hafif düzeyde olan katılımcıların lehine anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 6. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin lisanslı sporcu olma durumu değişkenine göre farklılaşması

Değişken	Lisanslı Sporcu Olma Durumu	n	Ort	Ss	Sd	t	p
ZEBSEYFÖ	Evet	18	4.43	0.42	99	2.886	0.00
	Hayır	83	4.06	0.50			

Analizler, katılımcıların lisanslı sporcu olma değişkenine göre Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği'nden ($t=2.886$, $p<0.05$) elde edilen puanların anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle lisanslı sporcu olan katılımcıların puanlarının (Ort: 4.43, Ss: 0.42), lisanslı sporcu olmayan katılımcıların puanlarından (Ort: 4.06, Ss: 0.50) yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 6).

Tablo 7. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin özel beden eğitimi kapsamında ders alma durumuna değişkenine göre farklılaşması

Değişken	Özel Eğitim Kapsamında Ders Alma Durumu	n	Ort	Ss	Sd	t	p
ZEBSEYFÖ	Evet	37	4.23	0.40	99	1.502	0.13
	Hayır	64	4.07	0.55			

Analizler, katılımcıların, özel eğitim kapsamında, özel beden eğitimi, oyun eğitimi ve hareket eğitimi ilgili ders alma durumu değişkenine göre Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği'nden ($t=1.502$, $p<0.13$) elde edilen puanların anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir (Tablo 7).

Tablo 8. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin algılanan gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşma durumu

Boyutlar	Faktör	KT	sd	KO	F	p	AF
ZEBSEYFÖ	Gruplar arası	2.135	2	1.068	4.357	0.01	1-3
	Gruplar içi	24.011	98	0.245			
	Toplam	26.146	100				

AF: Anlamlı farklılık,

Gruplar: 1: Düşük, 2: Orta, 3: Yüksek

Analizler neticesinde, katılımcıların algılanan gelir düzeyi değişkenine göre Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeğinden ($F_{2,98}= 4.357$, $p<0.05$) elde edilen puanların anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Gruplar arasındaki farkın

kaynağını tespit etmek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; düşük seviyede gelir durumuna sahip katılımcılar ile yüksek düzeyde gelir durumuna sahip katılımcılar arasında yüksek düzeyde gelire sahip katılımcıların lehine anlamlı farklılık görülmüştür (Tablo 8).

Tablo 9. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşma durumu

Boyutlar	Faktör	KT	sd	KO	F	p	AF
ZEBSEYFÖ	Gruplar arası	2.880	3	0.960	4.003	0.01	1-4,2-4
	Gruplar içi	23.266	97	0.240			
	Toplam	26.146	100				

AF: Anlamlı farklılık, Gruplar: 1: İlköğretim, 2: Ortaöğretim, 3: Lise, 4: Üniversite

Analizler neticesinde, katılımcıların eğitim düzeyi değişkenine göre Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeğinden ($F_{3,97} = 4.003$, $p < 0.05$) elde edilen puanların anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Gruplar arasındaki farkın kaynağını tespit etmek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; eğitim düzeyi ilkököl ve ortaokul olan katılımcılar ile eğitim düzeyi üniversite olan katılımcılar arasında eğitim düzeyi üniversite olan katılımcıların lehine anlamlı olarak farklılık izlenmiştir (Tablo 9).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin “katılımcı ebeveyn, engel durumu, tıbbi tanı düzeyi, lisanslı sporcu olma durumu ve özel eğitim kapsamında özel beden eğitimi, oyun eğitimi ve hareket eğitimi ile ilgili ders alma durumu, algılanan gelir düzeyi, eğitim durumu” değişkenlerine göre değerlendirilmesinin amaçlandığı araştırmaya 101 ebeveyn dâhil edilmiştir. Araştırmamızın bu bölümünde, elde edilen bulgular alan yazındaki araştırmalarla desteklenerek yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin spora katılımları için her zaman bağlı oldukları ailelerinin farkındalık düzeyleri oldukça önem arz etmektedir. Yapılan bu araştırmada katılımcı ebeveynlerin farkındalık düzeyleri ortalamanın üzerinde çıkmıştır. Bu durum ebeveynlerinin sporun etkilerinin çocuklarının gelişimlerine olumlu bir etki sağlayacağı kanısında olduklarını göstermektedir. İlhan (2009) yaptığı araştırmada özel eğitim sürecinde beden eğitimi ve spor etkinlikleri için ebeveynlerin %87,2'sinin çocuklarının sosyal gelişimlerine katkı sağlayacağını, %80,2'si çocuklarının psikolojik gelişimlerine katkı sağlayacağını, % 93,8'inin çocuklarının fiziksel gelişimlerine katkısının olacağını, % 76,5'i zihinsel gelişimlerine katkısının olacağını belirtmiştir. Ayrıca Çalışkan, Erciş, Saraçoğlu ve Akoğuz'un (2008) yaptıkları araştırmada, ailelerin% 93,9'u, engel durumu olan bireyler üzerine, sportif faaliyetlere katılımın başarı yaratacağı inancında olduklarını ifade etmişlerdir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında katılımcıların cinsiyetleri göz önüne alındığında, bazı çalışmalarda sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinde fark bulunurken bazı çalışmalarda da anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yapılan bu çalışmada da katılımcı

ebeveynlerin cinsiyetleri göz önüne alındığında anne ve babaların farkındalık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kemeç, Tekurşun Demir ve Koç'un (2018) doktor adayları ile yaptıkları araştırmaya göre cinsiyet değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir. Kardaş, Kardaş ve Sadık'ın (2017) yaptıkları araştırmada ise kadın ve erkek ebeveynlerin, zihinsel engele sahip bireylerin sportif faaliyetlere katılımına yönelik tutumlarının benzer düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Diğer taraftan Çar, Yarayan, İlhan ve Atalay Güzel'in (2019) fizyoterapist adaylarıyla yaptığı araştırmada kadın ve erkek katılımcıların arasındaki farkındalık düzeylerinin anlamlı olarak farklılaştığı, kadın katılımcıların farkındalık düzeyi puanlarının daha yüksek orana sahip olduğu saptanmıştır. Kırimoğlu, Esentürk, İlhan, Yılmaz ve Kaynak'ın (2016) özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenler, ilköğretim okullarında çalışan öğretmenler ile beden eğitimi öğretmen adayları üzerine yapmış olduğu araştırmada kadın katılımcıların farkındalık düzeylerinin erkek katılımcılara oranla yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Yapılan bu çalışma Kemeç ve ark. (2018) ile Kardaş ve ark. (2017) yaptığı araştırmaları desteklerken; Çar ve ark. (2019) ile Kırimoğlu ve ark. (2016) yaptığı araştırmalardan farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bu durumun nedeni, ebeveynlerin toplumda eşit rolleri paylaşıp, aynı bilgi düzeyine sahip olmaları ve çocuğun gereksinimlerini karşılamakta her iki ebeveynin de sorumlu olması durumundan kaynaklandığı söylenebilir.

Çalışmada saptanan bulgulardan bir diğeri ise zihinsel yetersizliği olan bireylerin yetersizlik düzeylerinin ebeveynlerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerini etkilediği olmuştur. Diğer bir deyişle hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylerin ailelerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylerin ailelerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinden daha fazla olduğu saptanmıştır. Şahin ve Şahin'in (2020) yaptığı araştırmaya göre bireylerin zekâ düzeyi azaldıkça zihinsel yetersizlik düzeylerinin yükseldiğini ve bununla birlikte zekâ düzeyi düşük olan bireylerin eğitim hayatına uyum sağlamasının daha da zorlaştığını belirtmişlerdir. Çevik ve Kabasakal'ın (2013) yaptığı araştırmaya göre spor eğitimi programının uygulanması ile birlikte eğitilebilir düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların sosyal becerilerinde artan gelişmeler olduğu ortaya konmuştur. Yapılan çalışmalar göz önüne alındığında hafif düzeyde zihinsel engeli olan bireylerin spor aktivitelerine daha kolay katılım sağlaması ve bu aktivitelerden daha olumlu bir şekilde etkilendiklerinden bu gruptaki ebeveynlerin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin ağır düzeyde zihinsel engeli bulunan bireylerin ebeveynlerinden daha yüksek çıkmış olduğu söylenebilir.

Araştırmanın parametrelerinden biri olan çocuklarının lisans düzeyinde sporcu olma durumları ebeveynlerinin farkındalık düzeylerini olumlu etkilediği görülmektedir. Bu analiz sonucuna göre, günümüzde çeşitli yayın ve yayımlarla sporun zihinsel ve psikomotor, aynı zamanda duygusal ve sosyal gelişime katkılarına yönelik birçok faktör ile öneminin vurgulanması, sporun sağlık için vazgeçilmez unsur olmasının dışında rehabilite edici özelliğinin kabul edilmesi ve ayrıca bu bahsedilen tüm bu etkilerin düzenli olarak spor etkinliklerine katılan çocukların da somut olarak görmelerinin etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim Kırimoğlu, Yılmaz, Soyer, Beyleroğlu ve İlhan'ın (2016) yaptığı araştırmada zihinsel yetersizliği olan bireylerin spor eğitimlerine katılımlarına tanık olan ve kendileri de düzenli spor yapan beden eğitimi öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kemeç, Tekkurşun Demir ve Koç'un (2018) araştırmasında düzenli

spor yapıp yapmama durumuna göre doktor adayı katılımcıların farkındalık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmasa da düzenli spor yapan katılımcıların farkındalık düzey puanı yüksek çıkmıştır. Öte yandan çocuklarının özel beden eğitimi, oyun eğitimi ve hareket eğitimi ilgili ders alma durumu göz önüne alındığında, çocukları bu eğitimlere katılan ebeveynler ile katılmayan ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin benzer olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, Çar, Yarayan, İlhan ve Atalay Güzel'in (2019) fizyoterapist adaylarıyla yaptığı araştırmada spor yapma durumu göz önüne alındığında spor yapan ve yapmayan katılımcıların farkındalık düzeyleri arasında bir fark bulunmamasıyla örtüşmektedir.

Algılanan gelir düzeyinin de ebeveynlerin farkındalık düzeylerini etkilediği bulunmuş; algılanan aylık gelir düzeyi yüksek olan zihinsel engelli bireylerin ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin algılanan aylık gelir düzeyi düşük olan zihinsel engelli bireylerin ebeveynlerinden daha fazla olduğu bulunmuştur. Brustad'ın (1993) yaptığı araştırmaya göre; ailelerin çocuklarını fiziksel aktiviteye yönlendirmede sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olmasının etkili olduğunu göstermiştir (akt. Güven ve Öncü, 2006) Kotan, Hergüner ve Yaman'ın (2009) yaptığı araştırmada ailelerin gelir seviyesi arttıkça çocuğunu spor okullarına gönderme oranının arttığını vurgulamaktadır. Ayrıca Dinç, Sevimli ve Uluöz (2011) ebeveynlerin çocuklarını spora yönlendirmesinde, sosyo-ekonomik durumun yüksek düzeyde olmasının önemli belirleyiciler arasında sayılabileceği üzerinde durmuştur. Diğer taraftan Kardaş ve ark.'nın (2017) yaptıkları çalışmada ebeveynlerin aylık gelir düzeyleri ile zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik ebeveynlerin tutum puanları arasında bir fark bulunamamışlardır.

Algılanan aylık gelir düzeyindeki gibi katılımcı ebeveynlerin eğitim düzeylerinin de sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerini etkilediği belirlenmiştir. Genel olarak eğitim düzeylerinin olduğu kademeli olarak gruplar arasında anlamlı bir fark yokken, üniversite mezunu ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin ilkökul ve ortaokul mezunu ebeveynlerin farkındalık düzeylerinden yüksek çıkarken lise mezunu ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin benzer olduğu görülmüştür. Alanyazında da benzer çalışmalar olduğu görülmektedir. Kardaş, Kardaş ve Sadık (2017) üniversite mezunu ebeveynlerin zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum puanlarının; eğitim durumu "ilkokul", "ortaokul" ve "lise" olan ebeveynlere göre daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Ergün'ün (2013) öğrenciler üzerine yaptığı araştırmaya göre anne eğitim seviyesi ve fiziksel aktivite arasında anlamlı farklılaşma olduğu ve anne eğitim seviyesi yükseldikçe öğrencilerin fiziksel aktivite seviyesinin de yükseldiği ortaya konmuştur. Öte yandan Dinç, Sevimli ve Uluöz'ün (2011) araştırmasına göre, velilerin eğitim seviyesi ve çocuklarını sportif faaliyetlere yönlendirmeleri arasındaki ilişki ile ilgili görüşlere yönelik anlamlı bir farklılaşma olmadığını belirtmişlerdir.

Yapılan araştırmada zihinsel yetersizlik durumu doğuştan olan bireylerin ebeveynleri ile zihinsel yetersizlik durumu sonradan olan bireylerin ebeveynlerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin benzer olduğu saptanmıştır. Engellilerde beden eğitimi ve spor alanındaki araştırmalar birçok engel gruplarıyla (zihinsel yetersizlik, görme engeli, işitme engeli, ortopedik engel) yapılmıştır. Fakat engel gruplarının zihinsel yetersizliğin doğuştan ya da sonradan ortaya çıkmasıyla ilgili detaylı bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Elde edilen sonuçlara dayalı olarak; Okul öncesi dönemden itibaren, okullarda rehberlik derslerinde öğrencilerin aileleri ile birlikte, bu konunun üzerinde durularak zihinsel

yetersizliği olan bireylere gerekli sportif alanın, faaliyetin sağlanması için çalışmalar yapılması ve sportif aktivitenin ön planda tutulması ile sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin de artırılması önerilebilir. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerini yaygınlaştırmak adına, üniversitelerde Spor Bilimleri Fakültesi ve Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu bünyesinde yer alan tüm bölümlerde engellilere yönelik derslerin zorunlu hale getirilmesi önerilebilir. Zihinsel yetersizliği olan öğrencileri yönlendirmeye yönelik bilincinin geliştirilmesi ve davranış haline getirilebilmesi için bu konuda uzman kişiler eğitim sürecine katılarak destek verebilir.

Çıkar Çatışması: Çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Araştırma Dizaynı-SNT, YHB, ELİ, İstatistik analiz- ÜA; Makalenin hazırlanması, SNT, YHB, ELİ; Verilerin Toplanması- SNT, YHB, ELİ tarafından gerçekleştirilmiştir.

Etik Kurul İzni ile ilgili Bilgiler

Kurul Adı: Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

Tarih: 26.01.2021

Sayı/Karar No: 2021-172 oturum sayılı (Sayı No: E-77082166- 604.01.02-33813).

KAYNAKLAR

- Altınışık, Ü., İlhan, E. L., & Kurtipek, S. (2021). Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık: spor yöneticisi adayları üzerine bir araştırma. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(2), 79-90.
- Brustad, R. J. (1993). Who will go out and play? Parental and psychological influences on children's attraction to physical activity. *Pediatric Exercise Science*, 5(3), 210-223.
- Çar, B., Yarayan, Y. E., İlhan, E. L., & Atalay Güzel, N. (2019). Zihinsel yetersizliği olan bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık: fizyoterapist adaylarına yönelik bir araştırma. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(3), 267-273.
- Çalışkan, E., Şirinkan, A., Erciş, S., Saraçoğlu, N., & Akoğuz, N. (2008). Engelli çocuğu olan ailelerin beden eğitimi ve spor etkinlikleri hakkındaki görüşleri. 10. *Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Poster Bildiri Uzun Özetleri Kitabı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu*.
- Çevik, O., & Kabasakal, K. (2013). Spor etkinliklerinin, engelli bireylerin toplumsal uyumuna ve sporla sosyalleşmelerine etkisinin incelenmesi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 3(2), 74-83.
- Dinç, Z. F., Sevimli, D., & Uluöz, E. (2011). Ailelerin çocuklarını spor ve fiziksel aktiviteye yönlendirmelerine ilişkin görüşleri. *Sport Sciences*, 6(2), 93-102.
- Duran, S., & Barlas, G. (2014). Zihinsel engelli bireylerin ebeveynlerinin öznel iyi oluş, öz duyarlık ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 69-79.
- Ergün, S. (2013). *Okul çağı çocuklarında egzersizden hoşlanma ile fiziksel aktivite arasındaki ilişki*. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek lisans tezi, İstanbul.
- Filazoğlu, G., Kırmoğlu, H., Öz, A.Ş., & İlhan, E.L. (2015). The Effects of physical education and sports on the self-concept of the children with mild mental disabilities. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS). Special Issue on the Proceedings of the 4th ISCS Conference – PART A*, 3, 55-72.
- Güven, Ö., & Öncü, E. (2006). Family factor in physical education and sports. *Family and Society*, 8(3), 81-90.
- İkizler, H. C. (2002). *Spor, sağlık ve motivasyon*. İstanbul: Alfa Basımevi.
- İlhan, E.L. (2007). *Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve spor etkinliklerinin ruhsal uyum düzeylerine etkisi*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı. Doktora tezi. Ankara.
- İlhan, E.L. (2008). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 315-324.
- İlhan, E.L. (2009). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların çocuklarının özel eğitimleri sürecinde beden eğitimi ve spor etkinliklerine yaklaşımlarının değerlendirilmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 38-48.
- İlhan, E. L., & Esentürk, O. K. (2015). Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık ölçeği (ZEBSEYFÖ) geliştirme çalışması. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(1), 19-36.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kardaş, N. T., Kardaş, S. B., & Sadık, R. (2017). Zihinsel engelli çocuğu olan bireylerin çocuklarının sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 34-43.
- Kayıhan, H., Tekin Dal, B., Irmak, A., ve Akyürek, G. (2013). *Farkındalık ve ulaşılabilirlik rehberi*. Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Kemeç, D. G., Tekkurşun Demir, G., & Koç, S. (2018). Doktor adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalıkları. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(4), 153-168. DOI: 10.31680/gaunjss.448576.
- Kırmoğlu, H., Esentürk, O., İlhan, E. L., Yılmaz, A., & Kaynak, K. (2016). İlköğretim, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi öğretmenleri ile beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının zihinsel engelli bireylerin fiziksel egzersiz katılımlarının etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(4), 231-244.

- Kırımoğlu, H., Yılmaz, A., Soyer, F., Beyleroğlu, M., & İlhan, E. L. (2016). Zihinsel engelli bireylerde sporu etkilerine yönelik farkındalık: beden eğitimi öğretmen adayları üzerine bir araştırma. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(1), 80-88.
- Kotan, Ç., Hergüner, G., & Yaman, Ç. (2009). İlköğretim okullarında okuyan sporcu öğrencilerin spor yapmalarında okul ve aile faktörünün etkisi Sakarya il örneği. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 49-58.
- Küntay, E. (1991). *Çocuk ve gençlerde davranış bozukluğunu düzeltici önlem olarak spor*. İstanbul: Meva Matbaacılık.
- McPherson, B. D., Curtis, J. E., & Loy, J. W. (1989). *The Social significance of sport: An Introduction to the sociology of sport*. Champaign, IL, USA: Kinetics Publisher.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006). *T.C. Resmi Gazete* (26184, 31.05.2006)
- Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2020). *T.C. Resmi Gazete* (31152, 11.06.2020)
- Öztürk, F. (1998). *Toplumsal boyutlarıyla spor*. Ankara: Bağırhan Yayınevi.
- Punch, K. (1998). *Introduction to social research: Quantitative and qualitative approaches*. London: Sage Publishing.
- Savucu, Y., & Biçer, S. Y. (2009). Zihinsel engellilerde fiziksel aktivitelerin önemi. *Türkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences*, 1(2), 117-122.
- Sperstein, G. N., Glick, G. C., & Parker, R. C. (2009). Social inclusion of children with intellectual disabilities in a recreational setting. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 47(2), 97-107
- Subaşıoğlu, F. (2008). Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "engellilik farkındalığı" üzerine bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 9(2), 399-430.
- Şahin, H. (2004). Engellilik kimin sorunu? Bireyin mi, toplumun mu? *ÖzVeri*, 1(1), 40-50.
- Şahin, A., & Şahin, F. (2020). Zihinsel engelli çocuklarda spora katılımın sosyal beceri gelişimine etkileri. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 236-242.

